

FATABUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1964

Redaktion:

GÖSTA BERG · SAM OWEN JANSSON

MARSHALL LAGERQUIST

Redaktör: Marshall Lagerquist

Omslagets färgbild visar det halländska julbordet, som traditionellt står dukat under helgen i Oktorpsgårdens ryggåstuga på Skansen. Se Kerstin Sjöqvists uppsats Kulturbistorisk jul på Skansen i denna årsbok.

Das Umschlagbild zeigt eine rekonstruierte alte Weihnachtstafel aus der Provinz Halland in Südwestschweden. Zu jedem Weihnachtsfest wird diese Tafel in dem Rauchstubenhaus des halländischen Oktorpshofes, welcher im Jahre 1896 im Freilichtmuseum Skansen wiedererrichtet wurde, gedeckt. Siehe den Aufsatz Kulturgeschichtliches Weihnachtsfest auf Skansen von Kerstin Sjöqvist in diesem Jahrbuch.

Tryckt hos Boktryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1964
Klichéerna från Grohmann & Eichelberg AB, Stockholm

Zusammenfassung

Ein Milchgefäß mit Runeninschrift.

Ein Milchgefäß aus Holz von Älvdalen in Dalekarlien trägt auf der Unterseite des Bodens eine Runeninschrift, die in der Übersetzung lautet: "Mats Hindersson hat diese Schüssel gemacht. Hykie-Dorf datum am 9. September — (er hat sie) in Persgrav aus dem Wurzelstock gehauen — anno Jahr 1704. Oh, gäbe Gott, dass sie gefüllt sein wird, und am liebsten niemals leer, von gutem, schönem und süßem Rahm! Dann wäre das sehr gut."

Die Provenienz des Gefäßes geht aus der Inschrift klar hervor. Hykie ist eine Sennerei, 10 km nordöstlich von der Kirche belegen, und Persgrav ist der Name einer Senkung am Persbach 1 km östlich von Hykie. Der Urheber der Schüssel sowie der Inschrift ist wahrscheinlich identisch mit Mats Hindersson (1670—1731) in Klitten, einem der grössten Dörfer der Gemeinde, 3 km westlich von Hykie.

Man kennt heutzutage etwa zweihundert Runeninschriften aus Nord-Dalekarlien vom Anfang des 17. Jahrhunderts bis zum Ende des 19. Jahrhunderts. Unter diesen ist die Hykie-Inschrift zweifellos eine der bemerkenswertesten, ein beredtes Zeugnis von der Lebenskraft der Runen, noch viele Jahrhunderte nachdem das lateinische Alphabet auch in der nordischen Schrift vorherrschend wurde.

Die Runenschrift der Schüssel, die die Verfasserin dem Museum geschenkt hat, wurde von ihr in *Filologiskt arkiv* 7 (hrsg. 1959 von Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien) besonders behandelt.

EN ANNORLUNDA DALAHÄST

Hästen är ett vanligt motiv i folkkonsten. Den har ofta förekommit som dekorativt blickfång på väggmålningar. Dessutom har bruket att tälja hästar i trä varit en vanlig fritidssysselsättning. Dessa trähästar var oftast avsedda som leksaker och var därför robusta och ej alltid målade.

Den i vår tid så kända dalahästen härstammar ursprungligen från byarna kring Mora. Man kan spåra de tidigaste hästillverkarna tillbaka till 1840-talet, men troligt är att hästar av denna typ är ännu äldre. Tillverkningen började som en bisysselsättning men fick mot slutet av 1800-talet mer karaktären av hemindustri. Det var speciellt några familjer i Vattnäs by som ägnade sig åt att framställa hästar. I ett flertal gårdar täljdes de och såldes sedan till en familj, som ombesörjde målningen och försäljningen.

Det faller sig rätt naturligt, att handikappade personer ofta sysslar med träsnideri. Det stora flertalet av dessa snidare har naturligtvis förblivit anonyma, men namnen på ett fåtal skickliga har bevarats till eftervärlden dels genom karakteristiska kännetecken, dels genom signaturer.

Genom förvärv av en trähäst, signerad O. Persson, Orsa, har museet fått prov på en av dessa skickliga träkonstnärers alster. Denne Olof Persson, även kallad Jemt-Olle, föddes 1871 i Maggås by i Orsa. Han verkade där som skomakare. Han flyttade senare till Holens by, och man finner honom där på 1920-talet med yrkesbeteckningen träsnidare. År 1937 kom han till Rättvik, där han stannade till sin död 1947. Han var svårt invalidiserad redan från födseln, varför stillasittande sysselsättning blev nödvändig för honom. Han har omvitnats som ett stort original. Hans hälsningsord, när någon kom på besök, lär ha varit: "Finns det något vackrare på jorden än en gul häst med röd man". Hans skulpturer visar också den kärlek han kände för hästar. I dem finns ingen stereotyp djurframställning, utan man finner en individuell karaktär i varje skulptur. Hans smäckra hästar med vackert utformade huvuden har ofta ett fram- eller bakben graciöst upplyft.

Den häst som museet förvärvat är 23 cm hög och 15 cm lång och gjord av björk. På ryggen har den ett sirligt ristat täcke. Ytan är glansig och mycket fint polerad. Spår av vit färg, som ej verkar ursprunglig, förekommer fläckvis. Hans träfigurer brukar sällan vara målade, utan han föredrog träets naturliga färg. Han arbetade företrädesvis i björk, som han innan bearbetningen påbörjades värmd i ugn för att få det mer lätthanterligt.

Jemt-Olle var enstöring och mycket sparsam. För att förtjäna litet mer på sitt snideri började han serietillverkning av de första stadierna. Han tillverkade även tuppar och skedar och andra nyttoföremål, som han kunde få avsättning för hos Rättviks hemslöjd och hos intresserade turister.

Det lär ha funnits närmare 700 ämnen till hästar, när han dog. Dessa avslutades och försåldes genom hemslöjden. Nordiska museet har fått ett sådant ämne av konstnären Sigurd Bernholm, Rättvik, som även stått till tjänst med upplysningar om denne originelle och skicklige självlärd träsnidare.

Träsnidaren Olof Persson, kallad Jemt-Olle, utanför sin verkstad i Holens by i Orsa.

Jemt-Olles hästar har ingen likhet med den traditionella dala-hästen, som är ett stelbent djur med färgglad dekor. Detta är ju märkligt, då han under sin tid i Orsa och senare i Rättvik måste varit medveten om morahästarnas popularitet. Han har inte varit intresserad av att konkurrera med denna leksaksbetonade trähäst utan medvetet gått in för att skulptera naturtroget. Han har sökt fånga det sköna hos hästen, och han har lyckats att ge varje häst en individuell utformning trots att han serietillverkade ämnena.

Ann Resare

Summary

A different type of a Wooden Horse.

A toy horse with straight legs, painted in gay colours, has become a world-famous souvenir from Dalecarlia (Dalarna). The skilled craftsmen of the district have also carved horses in other shapes. This year the museum has added to its collection a horse of original design made by O. Persson (1871—1947) from Orsa, whose horses were usually unpainted. A wooden block, mass produced for the production of this type of horse, has also been added to the collection.

EN DALSK SKINNSÄCK

”Främst gick en kvinna med slekepåsen, och efter henne kom den där stora, stora kohopen, och sedan kom ’smalen’ (får och getter). Där bakom kom buförsfolket med tunga ’bögar’ (skinnsäckar), så att de gingo krokiga. Och sist kommo karlarna med de klövjade hästarna.”

Så berättar Lars Levander i Älvdalskt arbetsliv om en buföring. Vandringen till fäboden var ofta tung och besvärlig, och man måste föra med sig en stor mängd föremål. Det krävdes därför dels starka och dels smidiga don att bära i. Här var skinnsäcken eller bögen, som den kallades i övre Dalarna, oöverträffad. Dessa säckar kunde också användas vid klövjning. De sammanbands då parvis medelst en rem trädd genom öglor i säckarnas överkanter.

Tack vare sin praktiska form kom bögen att användas långt utanför fäbodfolkets krets. Många är uppgifterna om att dalkarlar-